

מדינת ישראל  
משרד החינוך  
מנהל החינוך הדתי  
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

בס"ד

## הנושא: העלייה מאתיופיה

הנושא נלמד במסגרת יחידת הלימוד – עלייה קליטה והתיישבות  
(בשיטת תכנית פר"ח)

אל: תלמידי כיתות י"א בחמ"ד,

מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר (מפקחת-מרכזת) היסטוריה בחמ"ד

**תלמידות ותלמידים יקרים - שלום רב!**

במסגרת ההיערכות של משרד החינוך לשעת החירום הפוקדת אותנו, אנו מתפללים לסיומה המהיר של תקופה זו ולבריאות כולם בעז"ה.

על מנת לסייע לכם בהכנה לקראת בחינת הבגרות בהיסטוריה בחמ"ד, לפניכם אחד הנושאים שעליכם ללמוד לקראת הבחינה – העלייה מאתיופיה.

מבוסס על הספר השיבה לציון בהוצאת מכון הר ברכה, עמ' 355-357.

עליכם ללמוד את מערך הפעילות שלפניכם המיועד ללמידה עצמית שלכם. במידה ומתעוררות שאלות עליכם לפנות למורים להיסטוריה שלכם.

שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדפי העבודה המופיעים בערכה זו. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדפי העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

**בהצלחה רבה!**

**בלהה גליקסברג**

**מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד**

### עליכם לקרוא את דברי הרקע הבאים:

הקהילה היהודית באתיופיה היא קהילה עתיקה וייחודית המכונה גם **"ביתא ישראל"**. **בני הקהילה חשו לאורך הגלות זיקה עמוקה לארץ ישראל** וציינו זאת כל שנה בחגיגת חג הסיגד בכ"ט בחשוון-יום צום, תפילות וכיסופים לירושלים.

ניסיון עלייה של בני הקהילה התרחש בשנת 1862 בהנהגתו של אבא מהרי, אך נכשל.

קהילה יהודי אתיופיה הייתה מרוחקת ומנותקת כמעט לגמרי מהקהילות היהודיות האחרות בעולם. עקב כך היא שמרה על מסורת דתית והלכתית שהייתה שונה מזו שהייתה מקובלת בשאר הקהילות היהודיות.

התנועה הציונית לא פעלה באתיופיה להפצת הרעיון הציוני ולכן כנראה שהקמת מדינת ישראל לא גרמה לתנועת עלייה מקרב יהודי "ביתא ישראל".

ניתוקה של קהילה זו והבדלי המסורת שהתפתחו בין יהודי אתיופיה ליתר היהודים בעולם עוררו בקרב יהודים רבים ספקות ושאלות ביחס למוצאם של יהודי אתיופיה וזהותם.

**בשנות ה-70 חלו שינויים באתיופיה ובמדינת ישראל שהובילו לעלייתם של קהילת "ביתא ישראל" למדינת ישראל.**

### מבנה המערך:

במערך זה ארבע חוליות המפורטות להלן:

חוליה ראשונה - הכמיהה לארץ ישראל

חוליה שניה - המסע לארץ ישראל

חוליה שלישית - שאלת יהדותם של יהודי אתיופיה

חוליה רביעית - דמויות

## חוליה ראשונה: שיר החסידה

בתפילותיהם של יהודי אתיופיה היה געגוע רב לירושלים. הגעגועים נישאו דרך דמותה של החסידה. אותה ציפור נודדת העושה את המסע שאליו ייחלו יהודי אתיופיה – לעזוב את מקום גלותם ולהגיע לירושלים. מטרת ההיכרות עם 'שיר החסידה' היא להכיר את עוצמת הכיסופים לירושלים ואת תחושת הגעגוע.

### שלב 1:

עליכם להקשיב לשיר 'החסידה' בקישור הבא: ['שיר החסידה'](#).

### שיר החסידה

מילים: חיים אידיסיס, לחן: שלמה גרוניך  
 עֶפֶה חֲסִידָה לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל  
 כְּנָפִים מְנִיפָה מֵעַל הַנִּילוֹס  
 אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה  
 מַעֲבֵר לְהָרִים שֵׁם בֵּית יִשְׂרָאֵל  
 יוֹשְׁבִים וּמַצְפִּים  
 חֲסִידָה חֲסִידָה צְחוּרֵת צֹנָר  
 מָה רָאוּ עֵינֶיךָ  
 נִשְׁרִי לִי סְפוּר

שׁוֹתֶקֶת חֲסִידָה אֵינָה פּוֹצָה מְקוֹר  
 נִשְׁעָנֶת עַל רִגְלָהּ וְעוֹד מַעֵט תַּחֲזֹר  
 תִּנְיֹף כָּנָף גְּדוֹלָה  
 בְּדֶרֶךְ אֶל הַקָּר בְּדֶרֶךְ תַּעֲצֹר  
 בְּצִיּוֹן עִיר הָאוֹר

חֲסִידָה חֲסִידָה אֲדַמַּת מְקוֹר  
 הָאֵם יְרוּשָׁלַּיִם  
 אוֹתֵנּוּ עוֹד תִּזְכֹּר

חֲסִידָה חֲסִידָה לְבִנַּת כָּנָף  
 בְּשָׁרֵי בְּשָׁלוֹם הָעִיר  
 בְּשָׁלוֹם יְרוּשָׁלַּיִם

חשבו על השאלות הבאות:

1. איזה רגש/רגשות עולים בכם למשמע השיר?
2. מדוע, לדעתכם, נבחרה החסידה לעמוד במוקד השיר?

עליכם לענות על השאלות ב**דף עבודה**.

**שימו לב!** אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

## חוליה שנייה: המסע לארץ ישראל

### יש לקרוא את דברי הרקע:

בשנות ה-60 עלו לארץ כמה מאות מיהודי אתיופיה באופן חשאי. בשנות ה-70 גבר התהליך עם פסיקתו של הרב עובדיה יוסף בשנת 1973 שקבע כי יהודי אתיופיה הם יהודים לכל דבר. בעקבות פסיקה זו בשנת 1975 החליטה המדינה להחיל את חוק השבות על עולים אלו. בנוסף, בשנת 1974 התרחשה באתיופיה הפיכה שהעלתה לשלטון משטר רודני בראשות מְנְגִיסְטוּ הֵילֵה מְרֵם. המשטר החדש גייס ילדים בני 12 לצבא, סגר את בתי הספר היהודיים ואסר על קיום חוקי הדת היהודית. בנוסף, נאסרו היציאה מאתיופיה ומעבר של אזרחים מאזור לאזור בתוך המדינה. לכל זה התווסף מניע ערכי - דתי אשר הושפע מפעולתם של הקייסים (כהני הדת) שפעלו רבות לשמירת הדת וחיזוק הקשר לארץ ישראל.

בשנות ה-80 עלו לישראל כ-17,000 יהודים מאתיופיה. כ-6,700 עלו ב"מבצע משה". בשנות ה-90 (עד 1998) הגיעו למעלה מ-37,000 עולים נוספים, מתוכם 14,000 במבצע "מבצע שלמה".

עם עלייתם של יהודי אתיופיה הם נתקלו בקשיי קליטה גדולים אשר נבעו מהשוני בין התרבות המערבית לתרבות המסורתית שממנה הגיעו העולים.

בחוליה זו תלמדו על העליות השונות של יהודי אתיופיה.

בחוליה השנייה תיחשפו לשלושה סרטונים ולשיר.

1. **הסרטון** 'דקה לשמונה – מבצע משה' – סרטון קצר המתאר את המתח והמעורבות של מדינת ישראל והעולים מאתיופיה במבצע משה.
2. **הסרטון** 'מנמל סודן לירושלים' – סרטון המתאר את הסכנות הרבות של העולים מסודן וביניהם של אסירה בשם מאמיט באבו אשר נאסרה במהלך ניסיון העלייה.
3. **הסרטון** 'ערך האחדות – פרדה אקלום' – הסרטון מתאר את מסירותו הרבה של פרדה אקלום שהיה פורץ הדרך של העלייה מאתיופיה לישראל דרך סודן.
4. **השיר** 'המסע לארץ ישראל' – שיר זה מתאר את הקשיים הרבים עימם התמודדו העולים מאתיופיה בדרכם לארץ ובהגעתם, אך הוא גם מדגיש את המסירות הרבה של העולים להגיע לארץ ישראל.

### שלב 1:

עליכם לצפות בסרטון [דקה לשמונה - מבצע משה](#) – 1 דקה.

לאחר הצפייה, חשבו על השאלות הבאות:

איזה רגש/רגשות עלו בכם תוך כדי הצפייה? נסו לחשוב מה גרם לכך? שימו לב לפסקול של הסרטון. אלו דברים מסקרנים אתכם לראות שלא היו בסרטון?

בסרטון מוזכר המשפט: "אנחנו נתנו להם את הגשר ולהם היה את הרצון". מה לדעתכם משמעותו של משפט זה?

**שלב 2 :**

עליכם לענות על השאלות ב**דף עבודה** המתייחס ל**שני סרטונים** ערוכים שבהם תצפו בשלב זה וכן לסרטונים שבהם תצפו בשלב 3.

סרטון ראשון: **מנמל סודן לירושלים**

סרטון שני: **ערך האחדות - פרדה אקלום**

**שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).**

**שלב 3 :**

כל אחד מכם יבחר באיזה מבצע ברצונו להתמקד – מבצע משה או מבצע שלמה. יש לבחור מבצע אחד. להלן הקישורים:

מבצע משה **בקישור הבא**.

מבצע שלמה **בקישור הבא** עד דקה 1:10

שימו לב לציר הזמן של נושא זה- סדרו את ציר הזמן ב**דף העבודה**.

ציר זמן:

| 1990-1991   | 1984       | 1977                   | 1975                          | 1948           |
|-------------|------------|------------------------|-------------------------------|----------------|
| "מבצע שלמה" | "מבצע משה" | עליה עצמאית<br>מצומצמת | תחילת המסעות<br>הרגליים לסודן | הקמת<br>המדינה |

## חוליה שלישית: שאלת יהדותם של יהודי אתיופיה<sup>1</sup>

הניתוק ששרר במשך דורות רבים בין קהילת יהודי אתיופיה לשאר חלקי העם היהודי, העלה ספקות בקרב פוסקי ההלכה וקובעי המדיניות בישראל לגבי יהדותם של בני העדה וממילא לגבי האפשרות לסייע לעלייתם לארץ.

בחוליה זו נדגיש את השורשים היהודיים העמוקים של בני העדה ונכיר את התהליך שהביא להכרה ההלכתית ביהדותם. החוליה תתבסס על קטעי סרטים מתוך הסדרה "ירוסלם" ועל דיון במסריהם.

### שלב 1:

עליכם להקשיב לשיר 'המסע לארץ ישראל'. ולענות על השאלות בדף עבודה.  
**שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).**

### שלב 2:

הקרנת קטע מהסרט 'ירוסלם'.  
 עליכם לענות במחברתכם על השאלות הבאות:  
 מה הביא להיחלשות הקשר בין יהודי אתיופיה לשאר יהודי העולם? אילו בעיות נוצרו כתוצאה מכך?  
 כאשר קמה מדינת ישראל לא הוחל "חוק השבות" על יהודי אתיופיה. נסו לשער מדוע?

### שלב 4:

יש לקרוא את הקטע הבא:  
 שאלת ההכרה ביהדותם של אנשי "ביתא ישראל" באתיופיה עמדה לפתחם של פוסקי ההלכה משעה שהתחדש הקשר בין קהילה זו לשאר חלקי העולם היהודי בעת החדשה. דעות שונות הובעו בנושא, לבסוף, לאחר בקשתם של חוקרים ורבנים שחקרו את הנושא ולאור קריאתם של יוצאי אתיופיה שהצליחו להגיע לארץ וביקשו לאפשר את העלאת הקהילה, נדרש לנושא הרב עובדיה יוסף בתפקידו כראשון לציון הרב הראשי לישראל. הרב עובדיה בדק את המקורות השונים, התייחס להבדלי ההלכות בין הקהילה לשאר עם ישראל ובעיקר התמקד בפסקים רבניים שניתנו בנושא כבר במאה השש עשרה, לבסוף לאחר דיון ארוך הכריז הרב עובדיה כי קהילת ביתא "...והחלטתי כי הם יהודים שחייבים להצילם מטמיעה ומהתבוללות, ולהחיש ישראל היא חלק מהעם היהודי עלייתם ארצה, ולחנכם ברוח תורתנו הקדושה, ולשתפם בבניין ארצנו הקדושה. ושבנו בנים לגבולם".  
 בעקבות פסיקתו של הרב יוסף הוחל חוק השבות על קהילת ביתא ישראל ומדינת ישראל יחד עם פעילי העלייה והנהגת הקהילה המקומית החלו בסדרת המבצעים שאפשרו את הגעתם לארץ.

<sup>1</sup> החוליה עוסקת רק בשאלת יהדותם של "ביתא ישראל", ואינה נוגעת בשאלת "הפלאשמורה" שהיא סוגיה נפרדת.

## **חוליה רביעית: סיפורם של יונה בוגאלה או פנינה תמנו-שטה או הרב משה סלומון כמייצגים את סיפורם של העולים מאתיופיה**

בחלק זה תכירו שלוש דמויות בולטות בעליית יהודי אתיופיה - יונה בוגאלה, פנינה תמנו-שטה והרב משה סלומון.  
על כל תלמיד לבחור 2 דמויות מתוך ה-3.

- [פנינה תמנו שטה](#)
  - [יונה בוגלה](#)
  - [משה סלומון](#)
- יש לענות על השאלה המופיעה [בדף העבודה](#).